

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Történeti nyelvészet a nyelvtanoktatásban

Témavezető:

Dr. Kis Tamás

egyetemi docens

Készítette:

Láng Noémi

III. magyar BA

Debrecen, 2014

Tartalom

1.	Bevezetés	3
2.	A mai magyar nyelvtanoktatás	4
3.	A történeti nyelvészet a mai oktatásban: középiskolai tantervek, érettségi követelmények	7
4.	Miről számolnak be a tankönyvek a nyelvtörténet témaköréhez kapcsolódóan?	9
5.	A kérdőív értékelése	15
6.	Összegzés	27
7.	Irodalom	29
8.	Melléklet	30

Bevezetés

Szakdolgozatom témájának a kiválasztásakor, leendő tanárként úgy gondoltam, a nyelvtanoktatást lenne érdemes nagyító alá vennem. Ez, az igen tág téma, már az utolsó évem előtt jóval megfogalmazódott a fejemben, azt viszont nem tudtam sokáig, hogy pontosan melyik szeletét is lenne a legérdekesebb boncolgatni. Ezért belelapozgattam a középiskolai nyelvtankönyvembe, és megdöbbenve láttam azt, hogy a nyelvtörténet csekély mértékben jelenik meg a többi törzsanyaghoz képest. Így egyből tudtam, mit is kell megvizsgálnom szakdolgozatomban. Szintén egy biztos pont volt számomra, hogy szerettem volna kérdőíves vizsgálatot végezni, ami így is történt, mely egyrészt nagyon hasznos volt számomra, másrészt megdöbbentő információkkal szolgált. Mindenekelőtt a kérdőívezéssel kezdtem el a munkát, és utána haladtam sorban a munkafolyamatokkal, míg el nem készültem szakdolgozatommal.

A szakdolgozat nagyon sok információval szolgál a nyelvtanoktatásról, a nyelvtörténet tanításáról. Először is bemutatnám magát a mai magyar nyelvtanoktatást, melyben valjuk be, nagyon sok problémát találhatunk. Számomra az alapprobléma az, hogy sok az a tananyag, melyet a tanulóknak el kell sajátítaniuk, de ehhez nem kapnak kellő időt, hisz csak heti egy órában tanulják a nyelvtant. Felmerülnek még problémák, melyeket a továbbiakban bővebben kifejtek. A következő részben kifejezetten a történeti nyelvészetre összpontosítok, mégpedig úgy, hogy bemutatom a tantervek alapján azt, hogy a középiskolában melyek azok az ismeretek, melyeket megkövetelnek a tanulóktól, valamint írok az érettségi követelményekről is. Majd következik egy olyan rész, melyben a használatban lévő tankönyvek kerülnek nagyító alá, pontosan a Nemzeti Tankönyvkiadó, a Mozaik Kiadó és a Pedellus Tankönyvkiadó nyelvtankönyvei. De a hangsúly az első két tankönyvön van, hiszen ezekből tanítanak ma leginkább. Sorra veszem majd nyelvezetüket, az anyagok hitelességét, és az anyagok információ ellátottságát. Mindezek után következik majd a kérdőívek kiértékelése, mind szóvegesen, százalékokban megadva, mind diagramon ábrázolva és a válaszok alapján levonható következtetések. Legvégül, az összegzésben saját javaslataimat tárnám fel,

miképp lenne érdemes tanítani a nyelvtörténetet, mivel meggyőződésem, hogy ez a része a nyelvtanoktatásnak nagy átalakítást igényelne, mert egy középiskolás diáknak már pontosan tudnia kellene mindent arról a nyelvről, amit a mindennapjaiban használ.

A mai magyar nyelvtanoktatás

A mai magyar nyelvtanoktatást, ha röviden, pár szóban kellene jellemeznem, azt mondanám szinte nincs is. E megfogalmazásom abból ered, hogy a középiskolai óraszám függetlenül az iskola típusától heti egy óra, ami valljuk be nagyon kevés. Ebben az időintervallumban nem lehetséges a nyelvtani anyagrészeknek az elsajátítása. Negyvenöt perc kevés arra, hogy a tanár leadja az elméleti részét az anyagnak, valamint még kellő mértékű feladatmegoldást is beiktasson, hogy ne csak üres szavak legyenek a diákok fejében, hanem megérthessék, mi mért változik, mit miért írunk úgy ahogy. „Így nyilvánvaló, hogy az a tantárgy, ami ezzel a mindent meghatározó dologgal, az anyanyelvvvel foglalkozik, nem lehet mellékes. Fontos ismeret a nyelv kialakulása, elsajátítása, története, felépítése és persze a leginkább az, hogy hogyan hatja át életünket. Mindezekből adódóan pedig a nyelvtanoktatás legfontosabb céljának annak kellene lennie, hogy azt az ösztönösen elsajátított anyanyelvet tudatosítsa, ami nem áll távol az ún. vernakuláris nyelvtől, vagyis attól a beszélt nyelvtől, melyet a gyermek addigi élete során a közvetlen környezetéből megismert, majd ezen keresztül közöljön ismereteket a tanulóval más nyelvekről, nyelvváltozatokról, illetve a nyelv természetéről általában véve.”(VERÉCZE 2011: 429).

A legnagyobb problémát az okozza, hogy sajnos a tanárok sem mindig gondolják úgy, igenis fontos a nyelvtan. Korábbi beszélgetéseim, tapasztalataim és olvasmányaim rámutattak arra, sok tanár más órát tart nyelvtanóra helyett. Az, hogy milyen óra is lép a helyébe, változó, de legfőképpen az irodalom veszi át a helyét, vagy „sürgös” esetek miatt akár

osztályfőnöki óra is lehet a felváltó tantárgy. Az irodalom esetében, úgy gondolom, ennek a két tárgynak teljesen egyenértékűnek kellene lenni.

Másik problémaként jelenik meg az óraszámából kiindulva az, ha nem sikerül egy anyagot, nagyobb anyagrészt átvenni egy órán, vagy a feladatmegoldás kerül át a következő órára, a diákok addigra vesztenek az előzőekben megszerzett tudásból, hisz nincs ideje rögzülni az ismeretnek. Erre panaszkodott több pedagógus, akikkel beszélgettem. Ha megnézzük a tananyag egyes részeit, tisztán látszik, vannak elég nehéz anyagrészek, melyeknek hosszabb idő kell, hogy a diák megértse, majd megtanulja úgy, hogy felismerni és használni is tudja a jövőben. Amikor a nyelvtan mellett ott van egy héten a matematika, biológia, történelem, stb., amelyekkel foglalkoznia kell a diáknak, valamint vannak tárgyak melyekre esetleg többet is kell készülni, akkor a nyelvtan háttérbe helyeződik, és szinte elfelejtkezik róla a diák. Óra előtt gyorsan megcsinálja a házi feladatot, valamint akkor tanul rá, ha dolgozatot kell írni belőle. A heti egy órában pedig nem biztos, hogy a tanárok röpdolgozatokkal „fecsérik el” az időt, hisz az alatt is haladhatnak tovább az anyaggal. Mindez azt bizonyítja, a tudásuk nagyon felszínes, ezért is rossz a helysírásuk, ezért nincs szókincsük és gyenge a fogalmazási készségük.

A diákok is úgy vélekednek – akiket a kérdőíves vizsgálatom során megkérdeztem – kevés a nyelvtanóra. A két évfolyam 85 százaléka válaszolt így a kérdőívben, az erre vonatkozó kérdésre. Szükségük lenne arra, hogy minimum kettő legyen egy héten, mert akkor sokkal mélyebb és több ismeretet szerezhethetnének. Hosszabb időre lenne szükségük a gyakorláshoz is. Persze ez ellen érvelhetnénk úgy, hogy otthon is lehet gyakorolni, de mint ahogy tudjuk egy középiskolás másnapra való felkészülése nem egy órát vesz igénybe. A diákok véleménye szerint - ezzel én is tökéletesen egyetértek - szomorú tény, hogy a magyar nyelv ennyire jelentősen eltörpül az idegen nyelvek mellett. A diákok megjegyezték, amíg magyar nyelvtanból heti egy, angolból vagy németből heti négy-öt órájuk van. Persze ezzel nem a mellett lépek fel, hogy nem kellene idegen nyelvet tanulni, mert a mai haladó korban nagy szükség van arra is. Arról van szó,

hogy jobban tudnak más nyelveken beszélni, többet tudnak más nyelvekről, és többet is követelnek tőlük idegen nyelvből, mint sajátjukból.

A tanárok véleménye arról, mi is lenne fontos a nyelvtan oktatásában egyöntetűen az volt a kérdőívben, tanuljanak meg a diákok helyesen megnyilvánulni, mind írásban, mind szóban. Ehhez pedig véleményem szerint az kell, hogy a tanár minél többet tudjon foglalkozni a diákokkal, minél többet tudjon gyakorolni, különböző feladatokat megcsináltatni velük. A megoldást pedig erre a problémára csakis az jelenthetné, ha növelve lenne az óraszám, valamint a nyelvtanóra alatt ne más óra legyen megtartva.

A nyelvtanóra módszertana nem szigorú szabályokon alapszik, így a tanárnak sok lehetőséget ad arra, hogy különféle módszerekkel segítse az anyag elsajátítását. Beiktathat számítógépes programokat, melyek segítségével mélyítheti a tudást. Ezzel az újítással érdekesebbé lehetne tenni az oktatást, és nem gondolnák a diákok azt a nyelvtanóráról, hogy unalmas. Valamint nem elhanyagolható tény, az ilyen fajta ismeretszerzést, gyakorlást a tanulók is jobban preferálják, mivel a számítógép, és az interaktív programok az életük részei. Ezek a problémák megoldásra várnak, melyeket állásponctom szerint a szigorúbb ellenőrzésekkel, a tanárok jobb belátásaival, a diákok ösztönzésével, és nem utolsósorban maguk a diákok időráfordításával történhetne meg. „Ha ugyanis arra a tényre figyelmeztetjük a tanulót, hogy ő, mint beszélő nemcsak ingyen részesül anyanyelvének áldásaiból, hanem mint felelős társadalmi lény, egyben hordozója is anyanyelvének, olyan pedagógiai motiváció birtokába jutunk, amely az anyanyelvi nyelvtanoktatásnak hatalmas lendületet adhat. Az aktivitásnak olyan serkentő hatásait szabadítjuk fel a tanulóban, amelyek túlmutatnak a nyelvtanórák, sőt az iskola keretein is. A tanuló öntudatának változó szintje szerint ugyan, de permanens módon tarthatja magát a társadalom felelős tagjának anyanyelve használatában, őrzésében, ápolásában” (SZENDE 1964:98). Így, a diákok is jóval fontosabbnak találják azt, hogy a tőlük telhető legtöbb időt fordítsák a nyelvtan tananyag elsajátítására. A kérdőívben megkérdezett diákok elenyésző százaléka gondolta úgy, fontos az anyanyelvünkről való tanulásban a nyelv története. Ez véleményem szerint szomorú tény, hisz nagyon fontosnak tartom

anyanyelvünk történetének pontos ismeretét. Hiszen a nyelvtörténeti ismeretek alapozzák meg a későbbi nyelvtani szabályokat. „Értelmes ember, sőt értelmes tanuló nem elégszik meg azzal, hogy ez van, hanem okvetlenül fölveti a hogyan lett? miért van? kérdést. Nyelvtörténet nélkül a nyelv tele van szeszélyes, érthetetlen jelenségekkel, logikai kisiklásokkal” (BÁRCZI 1972: 132). De nézzük tüzetesebben magát a nyelvtörténeti anyagrész oktatását.

A történeti nyelvészet a mai oktatásban: középiskolai tantervek, érettségi követelmények.

A történeti nyelvészet a mai nyelvtanoktatásnak csak egy kis részét képezi. A középiskolában csak a 12. évfolyamon kötelező tananyag a nyelvtörténet, amit én egyáltalán nem helyeslek, de ezt a dolgozat során jobban kifejtem, hogy miért gondolom így. Régi diákjaként hozzájutottam a nyírbátori Báthory István Gimnázium és Szakközépiskola helyi tantervéhez, ez alapján vizsgálom a középiskolai nyelvtörténet követelményeit. Az elsajátításra szánt órakeret nyolc óra. Az elsajátítandó ismeretek tartalmazzák a nyelvcsaládokat; finnugor nyelvrokonság bizonyítékait, történetét és kutatóit; kéziratos és nyomtatott nyelvemlékeket, legfontosabb nyelvemlékeinket (Halotti beszéd, A tihanyi apátság alapítólevele, Ómagyar Mária-siralom); a nyelvtörténeti korokat; az összehasonlító nyelvtudomány módszereit és a nyelvújítást. A diákoktól az anyag elsajátítása után várt tudás az, hogy különbséget tudjanak tenni a szinkrón, és diakrón nyelvszemlélet között. Megfelelően ismerjék a nyelvrokonság tényeit és bizonyítékait, így el tudjanak határolódni a tudománytalan rokonításoktól. A tanterv magában foglalja az elsajátítandó kulcsfogalmakat is, melyek a következők: „nyelvtípus; nyelvcsalád; uráli nyelvcsalád; finnugor rokonság; ősmagyar, ómagyar, középmagyar kor, újmagyar kor, újabb magyar kor; nyelvemlék (szórványemlék, vendégszöveg, kódex,

ősnymtatvány); ősi szó; belső keletkezésű szó; jövevény- és idegen szó; nyelvújítás; ortológus; neológus; szinkrón és diakrón nyelvszemlélet.” (BIG). A tantervhez kapcsolódóan feltűnt, hogy a fogalmaknál nem kéri a szövegmélek fogalmát, ami súlyos hiba. A kérdőívezés során tettem fel a nyelvemlékekhez kapcsolódóan is kérdést, és kiderült, sok diák nem tudja, mi a különbség a szöveg- és a szórványemlék között. Pedig ez szerves része a nyelvtörténetnek, így tudniuk kellene a diákoknak. Valamint ez a tudás melyet meghatároz a tanterv, kevés. Szerepelnie kellene benne a nyelvi változásoknak (hangtani, jelentésbeli, szórendi, stb.), a kezdeti nyelvészeti kutatásoknak, melyek alapot adtak magának a magyar nyelvnek a kutatásainak, bele értve a rokonságot is, továbbá nyelvrokonaink élete, kultúrája, száma és elhelyezkedése a világban is fontos ismeret lenne. Továbbá az sem lenne felesleges információ, ha némi ismeretet szereznének arról, hogy ma az országban hol folynak nyelvészeti, ezen belül uralisztikai kutatások. Így azt gondolom, ez az anyagrész még javításokra szorul. Egy magyar embernek kötelező lenne ismerni saját nyelve történetét, az azzal kapcsolatos folyamatokat mind a régebbi időkből, mind napjainkból.

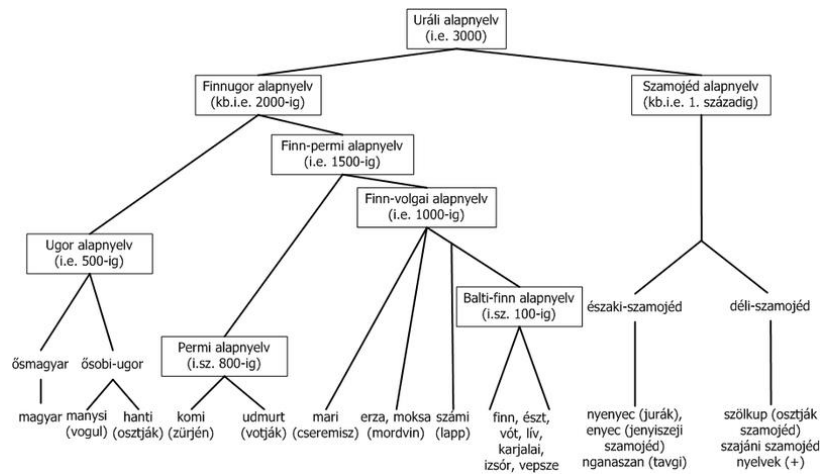
Az érettségien a magyar nyelvtani ismeretek elég csekély mértékben jelennek meg. Mind a középszintű, mind emeltszintű írásbeli érettségi sem tartalmaz konkrét nyelvtani feladatokat, így a nyelvtörténetet sem kéri számon. Ekkor lényegében csak a tanuló helyesírása kerül előtérbe, hisz a fogalmazásoknál, érveléseknél a helyesírásra és a nyelvhelyességre vonhatnak le pontot a tanárok. A szóbeli vizsgán jelennek meg konkrét nyelvtörténeti tételek, középszinten és emeltszinten egyaránt két-két tétel kéri számon a nyelvtörténeti anyagrészt. Évekre visszamenőleg, főleg a nyelvrokonosság, a nyelvemlékek, a nyelvújítás és a nyelvtörténeti korszakok szerepelnek túlnyomórészt a tételek között. A középszint egyáltalán nem kéri számon a nyelvi rendszer változásait, emeltszinten már talán előkerül, egy-egy nyelvemlék nyelvi jellemzése. De itt is megfigyelhetjük azt, hogy a nyelvtörténet eltölpül a többi anyagrész mellett.

Miről számolnak be a tankönyvek a nyelvtörténet témaköréhez kapcsolódóan?

Szakedolgozatom eme részében a Nemzeti Tankönyvkiadó, a Mozaik Kiadó és a Pedellus Kiadó 12. évfolyamos tankönyveinek használhatóságáról, nyelvi érthetőségéről és az anyag szakszerűségéről szeretnék beszámolni saját meglátásaim, észrevételeim szerint. Elsőként a Nemzeti Tankönyvkiadó és a Mozaik Kiadó tankönyveit mutatnám be. Ez a két tankönyv az, amelyet leginkább használnak az iskolák. Elsősorban a két könyv közötti különbségekre mutatnék rá, melyek közül az első meghatározó, hogy a FRÁTER ADRIENNE-féle (Mozaik Kiadó) színes, míg az ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES - RAÁTZ JUDIT-féle nem. Úgy gondolom, a színes tankönyvet szívesebben használja a diák, jobban leköti a figyelmét. Valamint képekkel illusztráltak a tananyagok, melyeknek révén még több ismeretet kap a diák. Továbbá érdekességekkel tűzdelték az anyagrészek, melyek szintén izgalmasabbá teszik a tanulást.

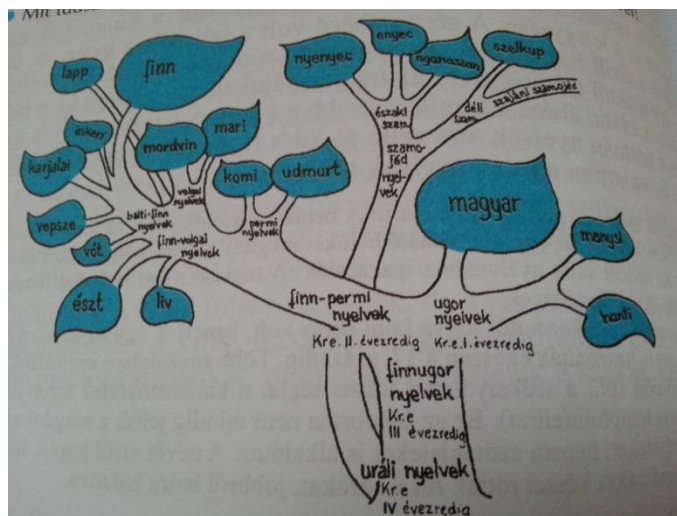
Ha magát az anyagot megnézzük, a két tankönyvben találunk sok különbséget. Már a legelső anyagrésznél találtam az ANTALNÉ-RAÁTZ könyvben egy súlyos hibát. A családfa ábrázolása nem érthető. Nem látszik tisztán az uráli nyelvcsalád szétválása. Kihagy elemeket – mint az ősmagyar nyelvet – valamint nem tünteti fel a belső neveket. Ezzel szemben a FRÁTER könyv nagyon jó ágrajzot használ, tisztán látszik a szétválás, olvasható minden egyes nyelv külső és belső neve, valamint tartalmaz minden egyes nyelvet az uráli nyelvcsaládból. Íme, az ábrák:

(Mozaik Kiadó tankönyvében szereplő családfa ábra. FRÁTER ADRIENNE (2013): Magyar nyelv 12. Szeged. 56.old.)

Forrás:

http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=F%C3%A1jl:Ur%C3%A1li_nyelvek_rokons%C3%A1gi_viszonyai.png&filetimestamp=20041230215221&

(Nemzeti Tankönyvkiadó tankönyvében található családfa ábra. Forrás: ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES-RAÁTZ JUDIT (2009) Magyar nyelv és kommunikáció. Debrecen. 98. old.)

Tisztán látható, hogy a két ábra mennyire eltér egymástól, és melyik mennyire érthető a tanuló számára. Úgy vélem, hogy az első ábra lehetne kötelezően, egységesen használatban az uráli nyelvcsalád, és a nyelvek szétválásának bemutatására.

Az ANTALNÉ-RAÁTZ-féle könyvben hiányosságként találtam azt is, hogy A nyelvrokonság bizonyítékai című fejezetben, kiemeli a szabályos hangmegfeleléseket, de azt nem magyarázza a tanuló számára, hogy pontosan mit is jelent. Használ egy táblázatot melyben a $p > f$ megfeleltetését mutatja be a magyar és a finnugor nyelvekben, de igazából nem magyarázza. Összefoglalja az alapnyelvi szavakat csoportosítva, szól a rokon szavak jelentéskörének megegyezéséről, valamint a hasonló nyelvtani rendszerről. (ANTALNÉ-RAÁTZ 2009: 99-101). De ezeket is mind elnagyolva, magyarázatlanul. Ezzel szemben a Mozaik Kiadó tankönyve szépen, rendszerezve számol be a rokonság bizonyítékairól, külön-külön magyarázva és példákkal illusztrálva mindent, a szabályos hangmegfeleléseket, a magánhangzó-harmóniát, az alaktani bizonyítékokat (pl.: irányhármasság, ragozás), a mondattani bizonyítékokat (szórend, egyeztetés, birtoklás kifejezése, névszói állítmány) (FRÁTER 2013: 58-60) Érthetően és tudományosan helytállva tudósít a könyv ezekről az ismeretekről.

A következő fejezete a tankönyveknek A nyelvrokonság kutatásának története. Ez a fejezet elég röviden van tárgyalva mindkét könyvben, azt gondolom, hogy kiegészítésre szolgál. Az anyagok említik Sajnovics Jánost, Gyarmathi Sámuelet, Reguly Antalt, Budenz Józsefet, Hunfalvy Pált és Vámbéry Ármint, bár utóbbi két személyt kihagyja az ANTALNÉ-RAÁTZ-féle. Úgy gondolom, hogy ezt az anyagrészt érdemes lenne kiegészíteni a nyelvészeti kutatások kezdetével, azzal, hogy kik alapozták meg a kutatási mintákat. Gondolok itt WILIAM JONESra, aki megteremtette az alapnyelv fogalmát, RASMUS RASKra és a GRIMM testvérekre kiknek a szabályos hangváltozásokat köszönhetjük, GOTTFRIED HERDERre, akinek szintén meghatározó gondolatai voltak a nyelv és az ember viszonyában, FRIEDRICH SCHLEGELre, ALEXANDER VON HUMBOLDTra, NOAM CHOMSKYra, EDWARD SAPIRra és BENJAMIN WHORFra. Ezeknek a nyelvészeknek a munkája meghatározó az első nyelvészeti kutatások, felfedezések terén és ez által a magyar nyelv bármelyféle kutatásainak a terén, beleértve a nyelvtörténetet is. Így nagyon fontosnak tartom, hogy a középiskolában róluk is tanuljanak a diákok, még ha nem is olyan behatóan, mint az egyetemen, de legalább az

alapvető dolgokat tudják. Továbbá a nyelvtörténeti kutatások a legmeghatározóbbak, innen kellene elindulnia az egész anyagrésznek. Így nem csak egy oldalnak kellene szólnia erről a témáról és sokkal több ismeretre lenne szükség. Ez a gondolatom egyrészt Sándor Klárától ered, aki szerint ezeket az ismereteket „minden olyan magyar állampolgárnak tudnia kellene, aki az utóbbi pár évtizedben érettségizett, elvégre a magyar nyelv rokonsága és ennek bizonyítékai jó ideje érettségi tétel. Persze ha az utópisztikus vágyak helyett a realitást nézzük, akkor tudjuk, hogy a magyartanárok jelentős része évtizedek óta kevés figyelmet fordít erre az anyagrésze, ha egyáltalán sort kerít rá” (SÁNDOR 2011: 43).

A Nemzeti Tankönyvkiadó nyelvtankönyvéhez kapcsolódó további észrevételem, hogy vannak anyagrészek, melyek inkább érdekességként szolgálnak és nem törzsanyagként. Ezekre a tartalmat nézve nagyobb hangsúly kerül, mint például az előbb említett nyelvrokonsági kutatásokra. Ilyen például A határon túli magyarok nyelvhasználata és A nyelvi tervezés, nyelv politika anyagrészek. Egyáltalán nem az a probléma, hogy tartalmazza a tankönyv e témákat, de azt nem tartom helyesnek, hogy hosszabban tárgyalja őket, mint a nyelvtörténet lényeges eseményeit, kulcspontjait. Továbbá a könyv kevés példát hoz, legfőképpen a nyelvi változásoknál kellene, hogy minél több példával támassza alá azokat. A Mozaikos tankönyv nagyon sok példát hoz adott változásokra, sőt van, ahol konkrét levezetést találunk hangváltozásra. A nyelvünk rokonítási kísérletei című fejezet viszont sokkal több információt tartalmaz az ANTALNÉ-RAÁTZ-féle könyvben, mint a másikban. Itt végigvezeti az összes rokonítási kísérletet, valamint azok okait is részletesen tárgyalja. Erre egyáltalán nem fektet hangsúlyt a FRÁTER-féle tankönyv. A nyelvemlékek fejezetében elég sok példát hoz mind a szövegemlékekre, mind a szórványemlékekre, bár ezekről (Bíborbanszületett Konstatin: A birodalom kormányzásáról, A veszprémi apácák adománylevele, A tihanyi apátság alapítólevele, Gesta Hungarorum, glosszák, szójegyzékek, ÓMS, HB, kódexek, stb.) helyenként már kevesebb szó esik. Valamint hiányolom ebből az anyagrészből a nyelvemlék fogalmának pontos meghatározását, mely a másik nagy tankönyvcsalád könyvében megjelenik, sőt kiemelésre is kerül,

hogy jobban felhívja a figyelmet a fontosságára a diákoknak. Ahogy tovább haladunk az anyagrészek során, a következő, melyet tartalmaznia kellene a tanterv által, az a nyelvújítás. Igaz, hogy ez az anyagrész megjelenik az irodalom órán és talán történelem órán is, valamint ezeken az órákon talán több szó is esik róla, de ezt a szeletét a nyelvtörténetnek nem ismerteti, az általam elemzett ANTALNÉ-féle tankönyv. Ezzel szemben a Mozaik Kiadó nagyon részletesen, és hitelesen írja le. A Nemzeti Tankönyvkiadó 12. évfolyamnak szánt tankönyvi része, a nyelvtörténet terén tartalmaz 11 nagy anyagrészt, de ebből 4 anyagrész nem meghatározó. Valamint nem különíti el a közép- és emelt szintű anyagrészeket. A tankönyvhöz tartozik egy külön munkafüzet, melyben a nagyobb témakörökhöz kapcsolódóan feladatok vannak. Ezek véleményem szerint aránylag megfelelőek, visszakérdezik a tankönyv által ismertett tudást. Továbbá pozitívum, hogy olyan szövegelemzési feladatokat is találunk, melyek plusz információval szolgálnak a nyelvtörténethez kapcsolódóan. Utolsó megfigyelésem ezzel a tankönyvvel kapcsolatban, hogy a nyelvezete nem a legmegfelelőbb. Vannak magyarázatok melyek nagyon nehezen érthetőek meg, a szóhasználat nem mindig a legmegfelelőbb.

A Mozaik Kiadó tankönyvének nyelvezete tökéletesen érthető, nem fogalmaz bonyolultan, de használja a különféle nyelvészeti terminusokat. Számomra meglepő volt, mikor A szókészlet változásai a magyar nyelv történetében címet viselő anyagrészhez értem a tankönyvben, hisz ebben a részben olyan tananyag jelenik meg, melyet én is csak egyetemi tanulmányaim alatt tanultam, és más tankönyv sem tartalmazza. Az anyagrész beszámol a belső keletkezésű szavakról, a más nyelvből jött szavakról és a nemzetközi műveltségyszavakról. Az első és az utolsó részanyagnak van számomra fontossága, mert a belső keletkezésű szavaknál az összes szóalkotási módot ismerteti a diákokkal, mint a szóteremtés, szóalkotás, szóképzés, szóösszetétel, jel- és ragszilárdulás, szórövidülés, elvonás, szóhasadás, mozaikszó, népetimológia. A nemzetközi műveltségyszavak alatt pedig a vándorszavakat, az idegen szavakat és a tükörszavakat tárgyalja a tankönyv. Így, az anyagokat tekintve egy kivétellel, ami a nyelvrokonság kutatása, amit már említettem, mindent

nagyon körüljárva ír le. Az anyagrészeket tekintve meg kell jegyezni még, hogy szépen elkülöníti a közép-és emelt szintű anyagokat. A középszinthez tartoznak: A magyar nyelv rokonsága és ennek bizonyítékai, A nyelvtörténeti korszakok, A nyelvemlékek, Szókészlet változásai a magyar nyelv történetében, A nyelvújítás és Az információs társadalom hatása a nyelvhasználatra. Az emelt szintű anyagrészek pedig a következők: A hangtani-és nyelvtani rendszer változásai, Jelentésváltozások, Korstílusok és stílusirányzatok Magyarországon I-II. Valamint tartalmaz egy összefoglaló részt is. Az emelt szintű anyagok még részletesebbek és tudományosabbak, mint a középszintűek. Bár úgy gondolom, hogy egyes részek nyugodtan tartozhatnának a középszinthez is, mint például a kétnyíltszótagos tendencia, a tövéghangzók eltűnése, mássalhangzó torlódás feloldása, hangrend szerinti hasonulás, a toldalékok rendszere. Mivel ezek is nyelvtani rendszerünk kialakulásának alapját képezik, így tudniuk kellene azoknak a diákoknak is, akik nem éppen magyar szakon szeretnének továbbtanulni az egyetemen. Negatívuma viszont ennek a tankönyvnek, hogy a feladatai nem igazán jók. Nem azt a tudást kérik vissza elsődlegesen, amik az anyagrészben vannak. Sok feladat nem is köthető a nyelvtörténethez. Ezzel ellentétben nagyon örültem azoknak a feladatoknak, melyek különböző szótárak használatát igényelték, valamint olyan oldalak megtekintésére kötelezi a diákot, mint az OSZK EPA használata. Összevetve a két tankönyvet nem tudnám egyikre sem azt mondani, hogy használhatatlan, de úgy gondolom, hogy a FRÁTER ADRIENNE által szerkesztett Mozaik Kiadó tankönyve jobb, hasznosabb, érthetőbb és több ismeretről számol be, mint a Nemzeti Tankönyvkiadó könyve. A FRÁTER-félében is vannak hiányosságok, de én jóval kevesebbet találtam, mint az ANTALNÉ-RAÁTZ-félében. Ha lehetőség lenne rá, és a két könyv összedolgozásra kerülne, akkor meglátásom szerint egy igazán jól használható nyelvtankönyv születhetne.

A harmadik tankönyv mellyel behatóbban foglalkoztam, a HAJAS ZSUZSA által szerkesztett nyelvtankönyv, a Pedellus Tankönyvkiadótól. Ennek egy régebbi 2001-es változatát elemeztem. Az adott témakört tekintve arányaiban nem rossz a könyv, ismerteti a lényegi információkat,

bár csak azokra helyezi a hangsúlyt. Nem igazán magyaráz különféle változásokat, és kevesebb példát mutat be, mint az előzőekben tárgyalt két nyelvtankönyv. Nem használ olyan szakszavakat, mint például összehasonlító nyelvészet, és hiányoznak belőle anyagrészek is. A nyelvezete helyenként érthetetlen. Pozitívuma a tankönyvnek, hogy vannak benne olvasmányok, mint például a finnugor népek kultúrája, melyekből a diák megismerheti nyelvrokonaik életvitelét. Ilyen jellegű ismeretet más tankönyvek nem tartalmaznak. Amit még szeretnék kiemelni, hogy A magyarság más népekkel való érintkezésének nyomai szókészletünkben címet viselő részanyag nagyon hasznos ismereteket tartalmaz. Találunk táblázatokat benne, melyekben külön-külön össze van gyűjtve, melyik néptől milyen szavakat vettünk át, és emellett részletesen magyarázza, hogy miért vettünk át különféle tárgykörbe tartozó szavakat, például a németektől a polgárosodással kapcsolatos szavakat. Maguk az anyagrészek hasznosak, csak véleményem szerint tartalmazhatnának több információt a nyelvtörténettel, a vele kapcsolatos eseményekkel, változásokkal, a változások hatásaival kapcsolatban. Ezeket a tankönyveket áttekintve, úgy gondolom, én szívesebben használnám tanárként a Mozaik Kiadó tankönyvét. A tankönyvek anyagrészeinek hitelességét BÁRCZI GÉZA-BENKŐ LORÁND-BERRÁR JOLÁN: A magyar nyelv története című könyvből ellenőriztem.

A kérdőív értékelése

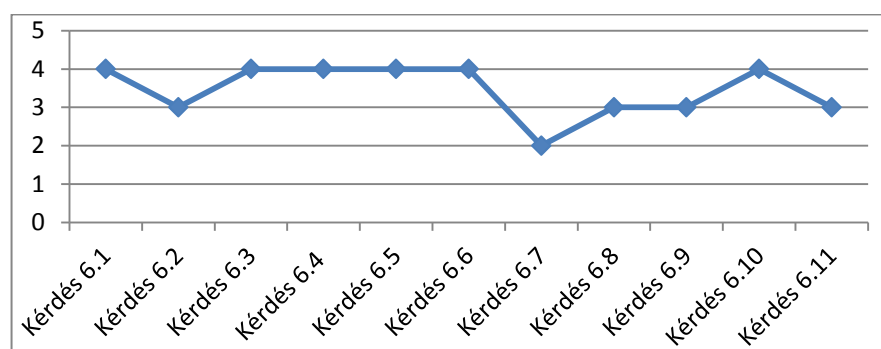
A választott téma középiskolai tudásfelmérése érdekében az általam választott mérési forma a kérdőív volt, melyet a nyírbátori Báthory István Gimnázium és Szakközépiskolában végeztem el, 2014. január 7-10. között. Kitöltésére a 11-12. évfolyam két-két osztályában a 11.F, 12.D, 12.F és 13.D-ben került sor. Azért esett a választásom épp így, mivel a nyelvtörténetet csak 12. évfolyamon tanulják a diákok, ezért arra szerettem volna rámutatni, hogy milyen különbségek vannak a két évfolyam tudásszintje között, milyen ismeretekkel rendelkeznek a tanulók a

nyelvtörténettel kapcsolatban. Továbbá ugyanebben a formában megkérdeztem a tanárokat is, ugyanebben a témakörben. A kérdőíveket úgy építettem fel, hogy az első hét kérdés általánosságban kér információkat a nyelvtanórával kapcsolatban, a következő öt, pedig magát a nyelvtörténeti tudást kéri számon. A tanári kérdőívekben pedig az első nyolc valamint a 11. általános kérdések többek közt a tanár tapasztalatairól, a tankönyvekről, a fennmaradt négy kérdés pedig kifejezetten a nyelvtörténeti anyagrészhez kapcsolódóan kér információkat a tanár részéről. Nálunk arra voltam kíváncsi, hogy mennyire kéri számon a diákoktól ezt az anyagrészt, valamint, hogy mely részekre fektetik leginkább a hangsúlyt. (A kérdőívek a mellékletben találhatóak).

A következőkben sorra veszem a kérdőív kérdéseire érkezett válaszokat, először a 11. évfolyamon. Az első kérdésből kiderül, hogy az évfolyamon heti egy órában tanulják a nyelvtant. A diákok 94 % gondolta/gondolja úgy, hogy nem elég ez az óraszám, szükségük lenne a heti két órára. Emellett azzal érveltek, hogy többet tudnának gyakorolni, valamint több ismeretet sajátíthatnának el. Továbbá úgy gondolják, nem mélyül el a szükséges tudás heti egy órában, és sajnálatos, hogy az anyanyelvi óra eltörpül az idegen nyelvi órák mellett. A diákok 6 %-a gondolta úgy, hogy elég, ők azzal érveltek, hogy az érettségire való felkészüléshez megfelelő az óraszám. Arra a kérdésre: Szerinted miért kell nyelvtant tanulni? többféle válasz érkezett: helyesen tudjanak írni és megnyilvánulni, szókincsfejlesztés miatt, megismerkedjenek a nyelvtani szabályokkal és a nyelv történetével, továbbá mert ezek mind az alpműveltség részei, valamint fontos a nyelvtani ismeret annak a diáknak, aki ebben az irányban tanul tovább. Válaszolniuk kellett arra is, hogy számukra mi a legfontosabb nyelvtani ismeret. Itt a legtöbbet szereplő válasz a helyesírás volt, de voltak olyan feleltek is, mint a mondattani és retorikai ismeretek, szókincsfejlesztés, szabályok ismerete, önéletrajzírás, kommunikációs ismeretek, és a nyelvtörténeti ismeretek, de utóbbi elég csekély számban szerepelt a válaszok között. A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, melyek azok a nyelvtani anyagrészek, amelyekről a legtöbbet, a legkevesebbet tanultak, és mely az, amelyről még bővebben

kellene, hogy tanuljanak. A válaszok alapján a 11. évfolyamon a legtöbbet a szófajtanról tanultak. A válaszadók 40 %-a, azaz 23 diák szerint volt a szófajtan az az anyagrész, melyről a legtöbb ismeretet szereztek. A diákok 54%-a, azaz 31 diák véleménye az volt, hogy a legkevesebbet az alaktanról tanultak. Végül ez az évfolyam úgy gondolta, hogy amelyik anyagrésztől még többet kellene tudniuk az a szövegten, a diákok 40%-a, azaz 23 diák vélekedett így. A következőben a feladatuk az volt a diákoknak, hogy állításokat közöltem, és nekik be kellett karikázni 1-5-ig, hogy mennyire jellemző az állítás rájuk, a nyelvtan dolgozatokra, nyelvtanórákra. Értelemszerűen az 1-est karikázta, ha egyáltalán nem jellemző, az 5-öst, ha teljes mértékben jellemző rá. Ezekből átlagot vontam kérdésenként, a diagram ezeket az átlagokat tartalmazza.

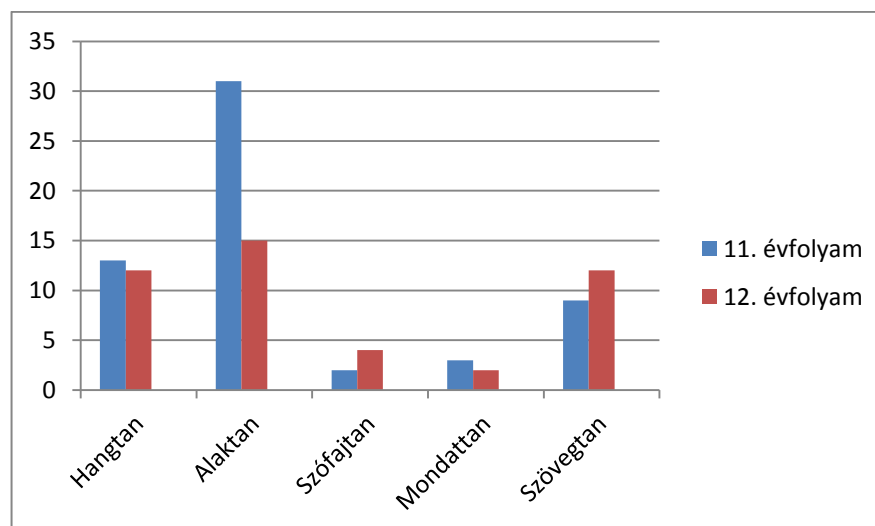
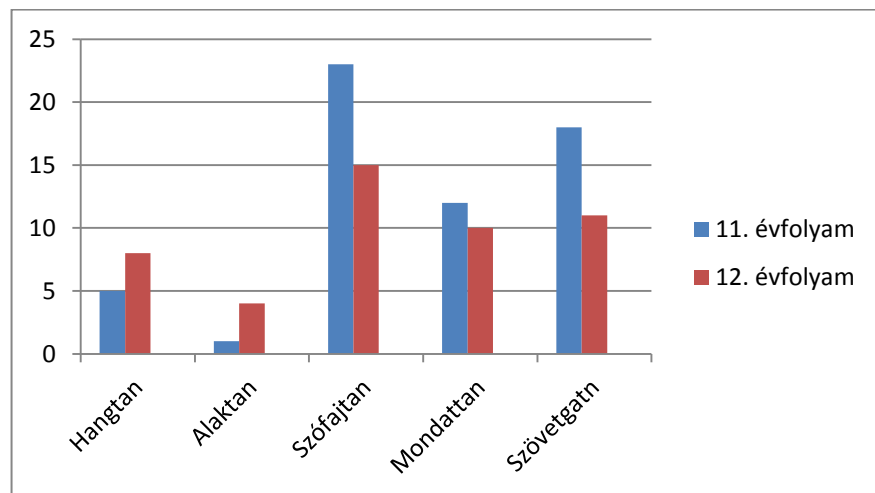
Egyfelől ellenőrző kérdésként, másfelől a nyelvtan fontossága miatt szerepelt az a kérdés, mely arra utalt, hogy miért szereti vagy sem a nyelvtanórát az adott diák. Akik szeretik az órát, azzal indokolták ezt a válaszukat: érdekes, egyszerű, érdekes feladatokat oldanak meg, segítik a kommunikációt az itt tanult ismeretek, interaktív az óra, jó a tanár, hasznos az anyag, megtanulják a nyelv helyes használatát, változatos az óra, valamint, hogy az itt szerzett ismeretek hasznosak lesznek érettségien. Azok, akik nemmel válaszoltak a kérdésre, azért tettek így, mert száraz és sok az elsajátítandó anyag, nincs idő mindent megtanulni az órán, így otthon is foglalkozni kell vele, ekkor pedig előfordul, hogy általában nem érti azt, amit megtanul. Továbbá volt, aki csak azért nem szereti, mert inkább az irodalmat részesíti előnyben.

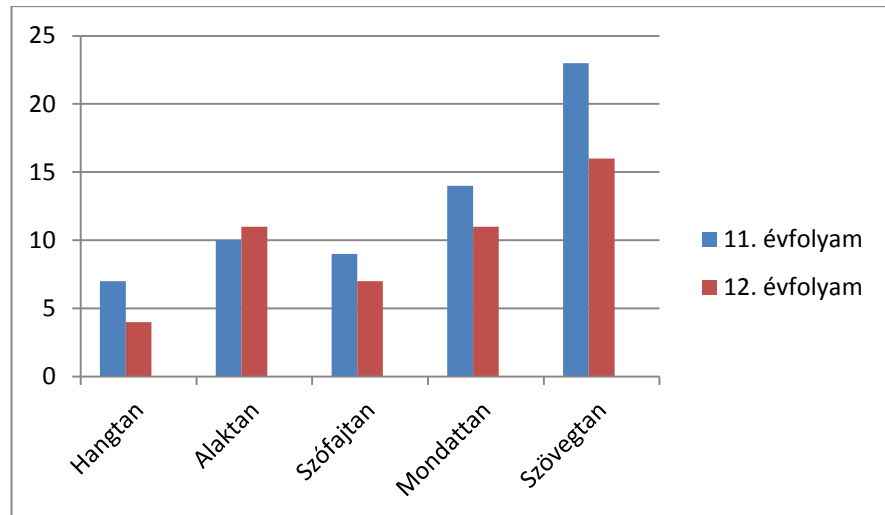
A következő kérdésemtől kezdődnek maga a nyelvtörténeti ismeretekre szorítókérdések. Először is azt kérdeztem meg a diákoktól: Szerinted mit jelent a nyelvtörténet szó? A válaszadók 33 %-nak volt valamilyen fogalma arról, mit jelent a nyelvtörténet. De meg kell jegyezni, eléggé pontatlan válaszok érkeztek. Itt az értékelésnél figyelembe vettem azt, hogy ők még törzsanyagként nyelvtanból nem tanultak a nyelvtörténetről. A kilencedik kérdésben arra voltam kíváncsi, eddigi iskolai éveik alatt tanultak-e már a nyelvtörténetről, és számon kértem azt az ismeretet, amire emlékeznek. Az évfolyam 49 %-a emlékezett dolgokra, többek közt arra, hogy finnugor eredetű a nyelvünk és, találhatóak benne jövevényszavak, de itt például csak a török jövevényszavakat említik. Nem lepődtem meg a válaszokon, hisz ők legutoljára az általános iskola 8. osztályában tanultak konkrétan nyelvtörténetet. Viszont, azt elkeseredve olvastam a válaszok között, hogy a finnugor nyelvcsalád tagja, amikor a helyes megfogalmazás ugyebár úgy szólna, hogy az uráli nyelvcsalád, finnugor ágába tartozik nyelvünk. Ennek oka többnyire az, hogy nem fordítanak kellő figyelmet erre az anyagrészre a tanárok, mint már azt az előzőekben említettem. A tizedik kérdésem úgy szólt: Szerinted fontos lenne, hogy a nyelvtanórán először a nyelv történetéről tanulj, majd utána a szavakról, szó szerkezetekről, stb.? Mivel úgy gondolom, hogy nem feltétlenül az utolsó évben kellene a diákoknak ezzel az anyagrészrel foglalkozniuk. Köztudott, hogy a végzős év már inkább az érettségiről szól, így az anyagrészeket hamar átugranak a tanárok, hogy bőven maradjon idő az érettségire való ismétlésre és gyakorlásra. Pont ezért talán nem is szánnak akkora figyelmet a nyelvtörténeti anyagrészre sem, mint amilyen fontosságú. A kérdésnél 81%-a a diákoknak úgy gondolja az évfolyamon, hogy sokkal jobb lenne, ha hamarabb tanulnák a nyelvtörténetet. Több indokot is megemlítettek, többek közt, hogy jobban értenék magukat a nyelvtani szabályokat, ha tudnák, hogy pontosan miért történik a változás úgy ahogy, ha tudnák mihez kötni a szabály lényegét. Valamint, logikusabb lenne a nyelvtörténettel kezdeni, mert megkönnyítené a tanulást, tudnának mire építkezni a következő években. Akik nemmel válaszoltak a kérdésre, azzal indokolták, hogy szerintük a nyelvtörténet csak érdekesség, valamint, a modern világ nyelvével kell inkább foglalkozni, mert a régi már nem

használatos. Leszűrhető az, hogy egyáltalán nincs fogalmuk mit is jelent a nyelvtörténet, mert olyan indok is szerepelt a válaszok között, hogy nem befolyásolja a szabályokat. Úgy vélem, ezzel a válasszal az adott diák alátámasztotta azt a gondolatot, hogy csak magolnak a tanulók, valamint kevés figyelem hárul a nyelvtörténetre a középiskolában. A kérdőív utolsó két kérdése ismét a diákok tudásának felmérésére szolgált, a nyelvemlékekről kérdeztem őket. A nyelvemlék fogalmát 75%-a a diákoknak nem tudta, azok akik tudták, ők sem adtak teljesen kifogástalan választ. De mentségükre szóljon, hogy ők utoljára 8. osztályban tanultak róla. Viszont nyelvemlékeket tudtak felsorolni, például: Ómagyar Mária-siralom, Halotti beszéd és könyörgés, A tihanyi apátság alapítólevele valamint a Vizsolyi Biblia. Utóbbinál többen megjegyezték, hogy osztálykiránduláson volt szerencsájük megszemlélni, így kiderül, erről sem az iskolában tanultak kifejezetten. Az első két nyelvemlékről sem nyelvtanórán tanultak, hanem a 9. osztályban az irodalom tananyag tartalmazza ezt a két nyelvemléket. Sokan érdekesnek találták a régi szavakat és a nyelvezetet, de volt, aki számára pont ezért nem volt különösebben érdekfeszítő. A 11. évfolyam kérdőívének válaszai alapján levonható az a következtetés, a diákoknak nagyon kevés, talán fogalmazhatok úgy, hogy elenyésző tudása van arról, hogy az a nyelv melyet a mindennapjaiban használ honnan ered, valamint miért úgy ejt és ír le szavak, mondatokat ahogy.

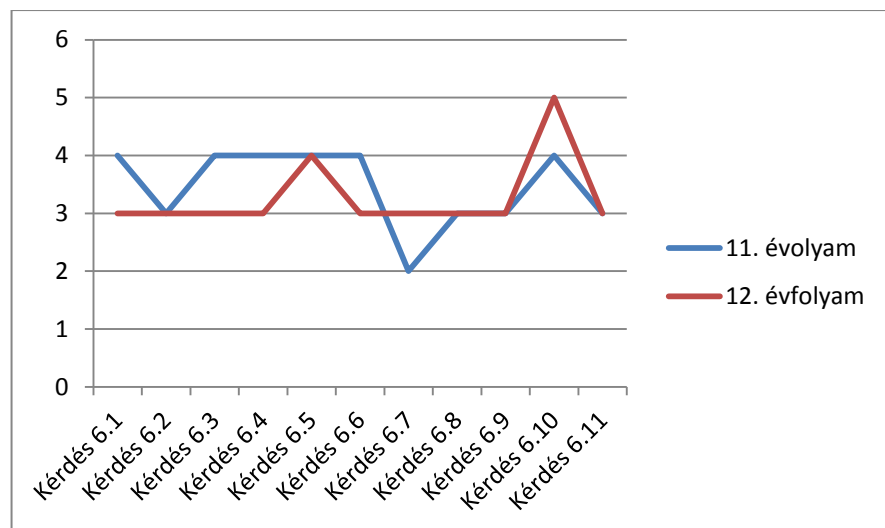
A 12. évfolyam is ugyanezt a kérdőívet töltötte ki, így az első része, mely az általánosabb kérdéseket tartalmazza, azokban a válaszokban nem sok eltérés mutatkozik a 11. évfolyam válaszaihoz képest. Nekik is heti egy órájuk van, de ezen évfolyam diákjai többségben úgy gondolják, számukra elég ez az óraszám, pontosabban 67%-uk. A különbség eme válasznál abból ered a két évfolyam közt, hogy a végzősök jobban csak az érettségire koncentrálnak, és a történelem, a matematika, az idegen nyelvek valamint az irodalom fontosabb számukra, hisz a nyelvtani anyagot az írásbeli nem kéri számon. Így nincs olyan nagy jelentősége magának a nyelvtannak, mint a többi tárgy törzsanyagának. Azokra a kérdésekre melyek arra kérdeztek rá, mi a lényege a nyelvtannak és, hogy az adott diák számára mi a

legfontosabb ismeret szintén hasonló, sőt nagyrészt ugyanazok a válaszok érkeztek, mint az előző évfolyamnál. A helyesírás, helyes nyelvhasználat, szókincsfejlesztés, önéletrajzírás, mondattani ismeretek, nyelvtani szabályok elsajátítása, és így tovább. Ezen az évfolyamon is az derült ki, hogy a legtöbbet a szófajtanról tanultak, legkevesebbet az alaktanról, és az a terület, amelyről még szívesen tanulnának bővebben az pedig szintén a szövegtan lett. A következő diagramok, azt ábrázolják, hogy az előző évfolyamhoz képest, milyen arányban válaszoltak a diákok ezekre a kérdésekre.

A 6. feladat összesítése, ugyanúgy történt, átlagot vontam a bekarikázott válaszokból. Emlékeztetőül: a feladatuk az volt a diákoknak, hogy 1-5-ig karikázzák be az állítások alapján, hogy jellemző-e rájuk, vagy sem. Újra egy összesítő diagramban mutatnám be a 12. évfolyam válaszait, összevetve az előtűk lévő évfolyammal.

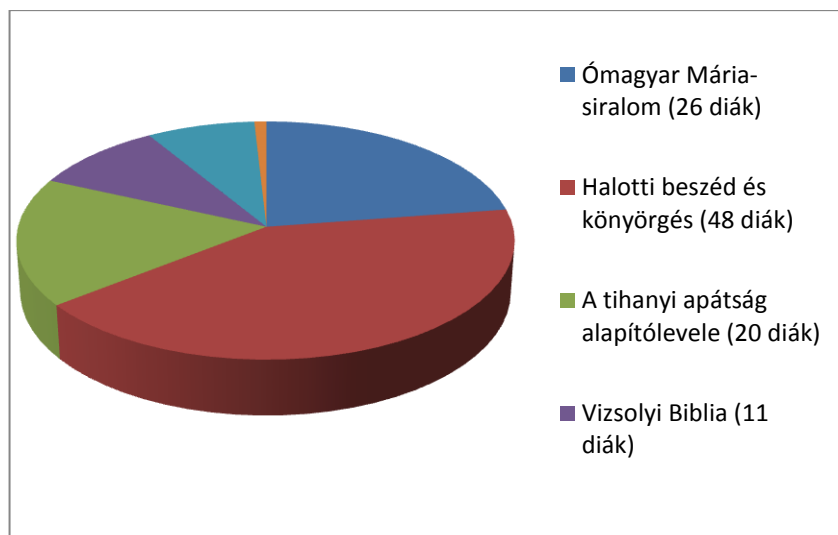

A következő kérdésekre, melyben arról szerettem tudomást, hogy szeretik-e a diákok a nyelvtanórát, és választól függően, indoklást is kértem, szintén hasonló válaszokat kaptam, mint például érdekesek az órák,

megtanulják a helyesírást, könnyű és hamar elsajátítható a tananyag, javít az óra a műveltségi szintjükön, nem csak elméleti az óra, hanem tartalmaz gyakorlatot is, és sorolhatnám tovább. Azok a diákok, akik nemmel válaszoltak, azzal indokolták kijelentésüket, hogy unalmas az óra, nem köti le a figyelmüket, valamint, hogy a gyakorlatban nehéz alkalmazni az elméletben megtanultakat. Ezek a válaszok mind arra mutatnak rá, szükséges, hogy növeljék az óraszámot, valamint, mint a legelején említettem érdemes színesíteni az órákat. Érdekes tény tár fel Bárczi Géza egyik tanulmánya, azzal a ténnyel kapcsolatban, ami az én kérdőíveimben is látszik, hogy sok diák számára unalmasak a nyelvtanórák. „ Ismeretes, hogy középiskolában a nyelvtan nem kedvelt tantárgy. Száraznak, unalmasnak érzik a diákok és sajnos, sokszor a tanárok is. A gyakorlatvezetők az egyetemen az elsőévesektől az első órán meg szokták kérdezni, milyen volt iskolájukban a magyar nyelvtantanítás. A válaszok köztudomásúlag fölötté lehangolóak. De előfordult egyszer, hogy egy hallgató kijelentette, ők nagyon szerették a magyar nyelvtani órákat, ezek mindig igen érdekesek voltak. – Ki volt a tanáruk? – kérdezte az előadó. – Török Gábor. – volt a válasz, tehát kitűnő nyelvtörténeti képzettségű szakember. (...) Általában megfigyelt tény, hogy a jó nyelvtörténeti képzettségű tanár tanítványai igenis szeretik a nyelvtanórát.”(BÁRCZI 1972:132)

Továbbhaladva a kérdéseken, a következő volt a nyelvtörténet szó meghatározása. A 12. évfolyamon a diákok 33%-a tudta szinte majdnem pontosan meghatározni a fogalmat. Ez az arány meglepő, hisz ők már túl vannak a nyelvtörténeti anyagrészen, így tudniuk kellett volna, mivel még friss az ismeret. Sokuk túláltalánosítva fogalmazott, valamint többen elég „kreatívan” úgy válaszoltak, hogy a nyelv történetét. Itt is beigazolódik az a tény, nem fordítanak kellő figyelmet ennek az anyagrésznek, nincs elég szigorúan számon kérve, vagy a felszínes tanulás a hibája. Viszont az ezt követő kérdésnél már megmutatkozott némi tudás, bár meg kell jegyeznem elég sok diáknál pontatlanul, inkább csak a kulcsszavakra emlékeztek. Ők már pontosabban fogalmaztak abban, hogy az uráli nyelvcsalád finnugor ágába tartozik a magyar nyelv (volt, aki magát a családfát is lerajzolta, igaz helyenként pontatlanul), megemlégették a szöveg-és szórványemlékeket, a

nyelvtörténeti korokat, a nyelvrokonságot, azt hogy mely népektől vettünk át szavakat, valamint volt olyan diák, aki idézett is a tihanyi apátság alapítóleveléből. Tovább lépve a következő kérdésre, ezen évfolyam tanulói úgy vélekednek, nem lenne fontos, hogy már középiskolai tanulmányaik legelején tanuljanak a nyelvtörténetről. Azzal indokolták válaszukat, először a nyelvtani alapokat kell elsajátítaniuk, szerintük a nyelv eredete és a többi nyelvtani anyagrész nem függ össze, valamint inkább a mai nyelvállapotról kell tanulniuk. Akik igennel válaszoltak erre a kérdésre, ők úgy gondolják, hogy érthetőbbek lennének számukra az anyagrészek, logikusabb lenne ezzel a törzsanyag felépítése. Egy diák nagyon jól fogalmazott mikor azzal érvelt igen válasza mellett, hogy a történelmet sem a végéről kezdjük. Ezzel én is teljes mértékben egyetérték. A nyelvemlék fogalmának meghatározásakor, születek nagyon szép válaszok is, melyeknél bevallom őszintén nagyon megörültem. De szomorú tény, hogy csak 33%-uk tudta pontosan a fogalmat. Továbbá, a kérdőívek elemzése során, észrevettem azt, hogy a diákok többsége nem tudja mi a különbség a szövegemlék és a szórványemlék között. Bevallom, nem tudom, ennek vajon mi lehet a fő oka, mivel a tankönyvek is külön-külön leírják a különbséget, valamint ezt a tanárnak is tisztázni kellene. De bizonyára azok a dolgok okozhatják, melyeket már sokszor említettem a dolgozat folyamán, a felszínesség a tanár és diák oldaláról egyaránt. A kérdőívben szerepelt olyan kérdés is, láttak-e már a diákok valamilyen nyelvemléket, sokan azt írták, hogy nem, bár a tankönyvek tartalmaznak képeket. Itt félreértették a diákok a kérdésemet – talán nekem is pontosabban kellett volna fogalmaznom – mert nem arra voltam kíváncsi, hogy élőben láttak-e, hanem arra, hogy a nyelvemlékes korok írásmódjával találkoztak-e a diákok. Mivel fontosnak tartom azt, hogy találkozzanak az eredeti írással, a betűhív átiratokkal. Végül az utolsó kérdésem által a tanulók felsoroltak nyelvemlékeket, mint például: Ómagyar Mária-siralom, Halotti beszéd és könyörgés, A tihanyi apátság alapítólevele, Anonymus: Gesta Hungarorum, Bíborban született Konstantin: A birodalom kormányzásáról. Egy diagram segítségével szeretném szemléltetni összesítve, hogy a két évfolyamon milyen arányban említették a diákok az eddigiekben felsorolt nyelvemlékeket.

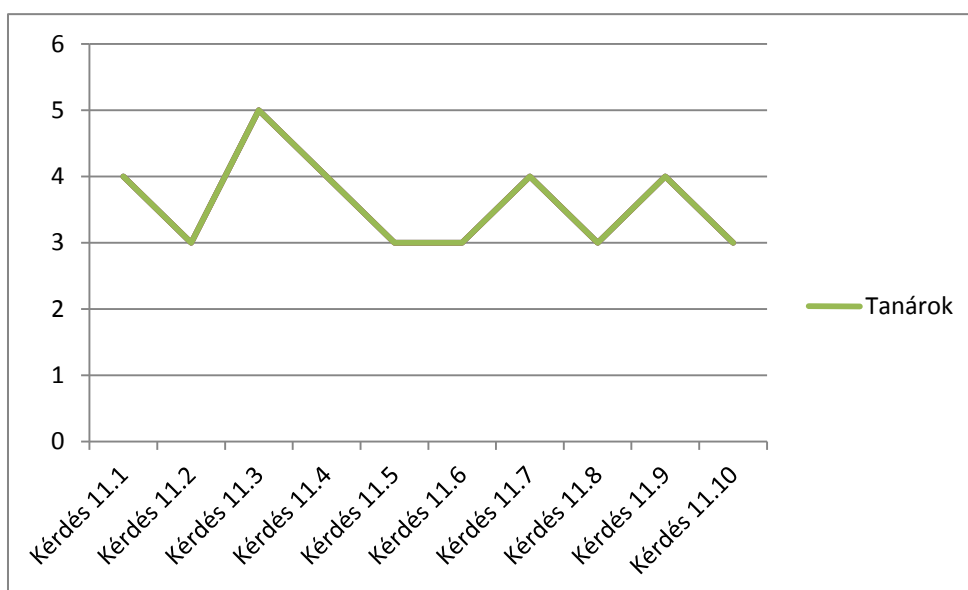

A kérdőíves vizsgálatom során, a gimnázium tanárainak a véleményére is kíváncsi voltam, a 11 magyartanárból 10 töltötte ki a kérdőívet, egyikük azért nem, mert ő még nem tanított végzősöket, így nem tudott volna érdemleges információval szolgálni számomra. Tőlük legfőképpen azt szerettem volna megtudni, mennyire tartják fontosnak a nyelvtörténeti anyagrészt, mit kérnek leginkább számon a tanulóktól, valamint, milyen tankönyvekből tanítanak és, ezek mennyire használhatóak. Az első kérdéssel azt szerettem volna felmérni, hogy az iskolában tanító tanárok mennyi ideje vannak a pályán, hisz ez a kérdőív további kérdéseit is meghatározza. Voltak, akik csak néhány hónapja, valamint pár éve, de volt olyan is, aki már 27-30 éve a tanári pályán van. Ők leginkább gimnáziumban tanítottak, valamint szakközépiskolában. Megkérdeztem, milyen tankönyvcsaládok könyveit használták már, ezek szolgáltattak alapot ahhoz, hogy nekem mely tankönyveket érdemes leelemeznem. Ezek a következők voltak: Nemzeti Tankönyvkiadó, Mozaik Kiadó, Pedellus Tankönyvkiadó, Krónika Nova Kiadó, Takács Etel-féle tankönyv, Honti Mária nyelvtankönyve és Szende Aladár nyelvtankönyve. Jelenleg az ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES - RAÁTZ JUDIT-féle (Nemzeti Tankönyvkiadó) és a FRÁTER ADRIENNE-féle (Mozaik Kiadó) tankönyvekből tanítanak a megkérdezett tanárok. De többségük az ANTALNÉ-RAÁTZ-féléből. Megkérdeztem a tanárok véleményét, szerintük melyik az a tankönyv, amelyik a legtöbb információt tartalmazza és mely az, amelyik a legérthetőbb a diákok számára. Véleményük szerint a legtöbb információt

az ANTALNÉ-RAÁTZ-féle tartalmaz, pontosan hét tanár vélekedett így, valamint szerintük ez a tankönyv egyben a legérthetőbb is a diákok számára. Egy tanár vélekedett úgy, hogy érthetőbb a HAJAS ZSUZSA-féle könyv, valamint szintén egy tanár gondolja úgy, hogy a Mozaik kiadó könyve tudományosabb és részletesebb – az elemzésem révén ezt alátámasztom én is – de szerinte a Nemzeti Tankönyvkiadó nyelvtankönyve pont ezért érthetőbb a diák számára. Ezzel viszont nem értek egyet, mivel egyszerűen magyaráz a FRÁTER-féle. Volt egy tanár, aki erre a kérdésemre nem válaszolt, mivel nem tanított még nyelvtörténetet, illetve csak 4 hónapja van a pályán. Kíváncsi voltam, hogy használnak-e segédanyagokat a tanárok, a tankönyvön kívül. Szerencsére szinte mindegyikük használ, többé-kevésbé nagyon hasznos anyagokat, azért fogalmazok itt így, mert van, aki internetes anyagokat használ, ezeket kevésbé értékelem hasznosnak, mint az adott témával foglalkozó tudományos könyveket. A segédanyagok között szerepelnek más tankönyvek, mint a HONTI MÁRIA-féle; egyetemi, főiskolai jegyzetek; saját készítésű feladatlapok; helyesírási, nyelvtani elemzési gyakorlókönyvek; régebbi érettségi feladatok; a Sulinet digitális tudásbázis anyagai; Anyanyelvi kommunikáció folyóirat feladatai; valamint szemléltetéshez a Molnár József – Simon Györgyi: Magyar nyelvemlékek című könyv. Utóbbi csak egy tanár írta, ami véleményem szerint nagyon jó dolog, hogy ilyenre is gondol, és ezzel színesebbé teszi a nyelvtanórát. A tanárokat is megkérdeztem arról, szerintük mi a legfontosabb a nyelvtanításban. A válaszok itt is sokrétűek, például a helyes beszéd és írásmód megtanítása, szókincs bővítése, érettségire való felkészítés, szófajtan, morfológia, mondattan, valamint az anyanyelvi szabályok átültetése idegen nyelvre. Következő kérdésemben a tantervről érdeklődtem, mégpedig, mire helyezi a hangsúlyt a tanterv, és ezzel ők egyetértenek-e vagy sem. Több különböző válasz is érkezett, mint például kommunikáció, érveléstechnika; grammatika; stilisztika. Említették, hogy az elméleti és a gyakorlati részek egyensúlyba állítása is lényeges lenne, mivel a tanterv inkább az elméletre helyezi a hangsúlyt. Véleményük szerint több idő kellene a helyesírás gyakorlására. Ezzel az egy dologgal nem értek egyet, mivel nem csak a helyesírás a lényegi tudása a nyelvtanórának, minden mással egyetértek. A kilencedik kérdésben arra kellett válaszolniuk,

egyértelműen-e azzal, hogy a nyelvtörténetet a 12. évfolyamon tanítják. A válasz minden egyes tanárnál egyöntetűen igen volt, mivel úgy gondolják, a diákok ekkor értik meg legjobban ezt az anyagrészt, mert ekkor rendelkeznek olyan szintű történelmi tudással, hogy el tudják sajátítani az anyagot. A következő kérdésben arra kellett válaszolniuk, hogy szerintük jobb lenne-e esetleg ha a diákok már középiskolai tanulmányaik első évében tanulnák a nyelvtörténetet. Egy kivétellel mindannyian nemmel válaszoltak, indoklásaik a következők: fogékonyabban 12.-ben, logikusabb a végén tanulni ezt az anyagrészt, elsöben még nem értenék a változásokat, először inkább a leíró nyelvészeti anyagrészeket kell tanulniuk, a szabályos hangmegfelelések megértéséhez szükségesek a nyelvtani ismeretek, így túl nehéz lenne számukra, ha például már kilencedikben tanulnának nyelvtörténetet. Valamint megjegyezték, hogy még az alaktani és hangtani változásokat is nehezen értik a diákok. Egy tanár volt, aki igennel válaszolt, de megjegyezte, csak azoknak a tanulóknak lenne erre szüksége, akik a későbbiekben, ebben az irányban szeretnének továbbtanulni. A tanárok kérdőívében is megtalálható az a feladat, melyben az állításokra kell válaszolni, hogy azok mennyire jellemzőek rájuk. Ennek a kérdéssornak az eredményét szintén egy diagramon mutatnám be.

A 12-es kérdésben arról kérdeztem a tanárokat, melyek azok a nyelvtörténeti anyagrészek, melyeket leginkább megkövetelnek diákjaiktól. Nem kaptam kielégítő választ, hisz úgy gondolom, hogy a nyelvrokonságon, a nyelvtörténeti korszakokon, a családfán, és a nyelvemlékek típusain (példákkal alátámasztva) - kívül még többet kellene számon kérni, például nagyon fontos ismeretek a hangtani változások is, sőt az egész nyelvtörténeti anyagrész, úgy ahogy van. Utolsó kérdésemben arra voltam kíváncsi, hogy bővítenék-e a tanárok ezt az anyagrészt, és ha igen akkor mivel. Többségük úgy gondolja, hogy elég az ismeret, de 3 tanár szívesen bővítené, mégpedig több gyakorlati anyaggal (szövegek elemzése), több rokon nyelv megismerésével, több nyelvemlék típus ismertetésével szöveges példák alapján. Ezekkel a gondolatokkal én is egyetérték, mivel ezekkel színesíteni lehetne az órákat, úgy, hogy a diák még több fontos ismeretet szerez. A kérdőívem általános kérdéseire Verécze Viktória szakdolgozatában szereplő kérdőívet vettem alapul, amely az intézeti honlapon szerepel.

Összegzés

Összegezve az eddig leírtakat elmondhatom, fontos lenne az, hogy változás történjen a magyar nyelvtanoktatásban. Több javaslatom is lenne arra, miben kellene állnia a változásnak. Mindenekelőtt szükség lenne az óraszám növelésére és az elméleti és gyakorlati oktatásnak egyensúlyban kellene lennie, illetve érdekesebb órákat kellene tartania a tanároknak, mégpedig úgy, hogy beiktatnak interaktív programokat. Említést már tettem erre a fentiekben, de most példával is szolgálnék. Van egy nagyon jól használható program a nyelvtörténet témaköréhez kapcsolódóan, amihez a tanár is könnyen hozzáférhet, mégpedig a Madártávlatból című interaktív program. Igaz, nem részletes tudást ad a tanulók számára, de felkelti az érdeklődést a nyelvtörténet egy kis szeletéhez, nyelvrokaink megismeréséhez. A program megtalálható az interneten, jómagam is az Anyanyelv pedagógia folyóirat honlapján olvastam róla, az irodalomban megtalálható a cikk internetes hivatkozása. Az ilyenfajta programokból

pedig több is készülhetne, a nyelvészet témaköreihez kapcsolódóan. A nyelvtörténet anyag részének oktatása is némi kivétlnivalót hagy maga után. Amint már kiderül az előzőekből, a diákok nagyon kevés tudással rendelkeznek ezen a területen. Úgy gondolom, nem feltétlenül csak 12. évfolyamon kellene tanítani a nyelvtörténetet. Javaslatom az, hogy mind a négy év alatt tanuljanak a diákok nyelvtörténetet. Az anyagokat célszerű lenne úgy elosztani, hogy az első két évben tanuljanak a nyelvrokonainkról, (ezen belül a családfa pontos ismerete, a rokonítási kísérletek, rokonaik kultúrája), a nyelvtörténeti korokról, a nyelvemlékekről. Majd az utolsó két év alatt pedig a nyelvtani rendszer változásairól: a hangtani, mondattani, jelentéstani változásokról, jövevényszavakról. Ezeket azért gondolom ilyen sorrendben, mivel a tanárok szerint alsóbb osztályokban nem értenék még a változásokat. Továbbá ez a felosztás azért lenne célszerű, mert több információt tartalmazhatnának az anyagrészek, valamint egy mélyebb tudás elsajátítására lenne lehetőség. Minden évben ismétlésre kerülne sor és bővítenék is a nyelvtörténeti ismereteket. Mivel nagyon fontosnak tartom, hogy ne csak annyit tudjanak az emberek, hogy nyelvünk a finnugor – jobb esetben az uráli – nyelvcsaládba tartozik, pont ezért kell a megfelelő ismereteket már a középiskolában megtanítani, megtanulni. Nem gondolom úgy, hogy a nyelvtörténeti anyag rész csak azok számára lenne fontos, akik ezen a területen mennek tovább, valamint nem kizárólag az egyetem feladatának kellene lenni a téma komolyabb szintű oktatása. Végül, de nem utolsósorban, maga a nyelvtanoktatás is sokkal szívesebb és érdekesebb fordulatot venne, valamint a mélyebb nyelvtörténeti ismerettel elérhető lenne az, hogy logikusabban tudjanak gondolkodni a diákok a nyelvi változásokról. Biztos vagyok abban, a tanulók is jobban szeretnék a nyelvtanórákat, ha a javaslataim szerint lehetne a nyelvtörténetet oktatni. Megváltozna az a helyzete az órának, hogy azért foglalkoznak vele a diákok, mert kötelező. Bízom abban, hogy eme szakdolgozat témája, problémafelvetése mások számára is előtérbe kerül majd, így az a változás, amit én sürgősen kezdeményeznék egyszer meg is valósul.

Irodalom

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES-RAÁTZ JUDIT (2003): *Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 12. évfolyam számára.* Budapest.

ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES-RAÁTZ JUDIT (2009): *Magyar nyelv és kommunikáció. Munkafüzet a 12. évfolyam számára.* Budapest.

BÁRCZI GÉZA (1972): Magyar nyelvtörténet az egyetemen. *Magyar Nyelv.* 68: 129-138.

BÁRCZI GÉZA-BENKŐ LORÁND-BERRÁR JOLÁN (1967): *A magyar nyelv története.* Budapest.

BIG= Báthory István Gimnázium és Szakközépiskola helyi tanterve.

CSEPREGI MÁRTA (2013): Nyelvrokonságról –betűvel, képpel, hanggal. *Anyanyelv-pedagógia.* 2. sz.

URL: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=453>

HAJAS ZSUZSA (2001): *Magyar nyelv 12.* Debrecen.

FRÁTER ADRIENNE (2013): *Magyar nyelv 12.* Szeged.

SÁNDOR KLÁRA (2011): *Nyelvrokonság és hunhagyomány: rénszarvas vagy csodaszarvas?: nyelvtörténet és művelődéstörténet.* Budapest. 30-44.

SZENDE ALADÁR (1964): Nyelvszemlélet és nyelvtanoktatás. *Magyartanítás.* 3.sz. Budapest. 97-105.

VERÉCZE VIKTÓRIA (2011): *Nyelvtanítás társas-kognitív nyelvészeti alapon. (Szemantika fejezet középiskolásoknak).* In: PETE LÁSZLÓ (szerk.): *Juvenilia IV.* Debrecen, 429-441.

VERÉCZE VIKTÓRIA (2011): *Nyelvtanítás — társas-kognitív nyelvészeti alapon.*

URL:

http://mnytud.arts.unideb.hu/szakdolgozat/1702/verecze_v_1702.pdf

Melléklet

Kód:

Kérdőív diákoknak

Az alábbi kérdőívvel a szakdolgozatomhoz gyűjtök anyagot. A szakdolgozat témája a nyelvtörténet illetve a történeti nyelvészet megjelenése az iskolai nyelvtanoktatásban. Ehhez kérem a segítségedet. A nyelvtörténet fontos részét képezi mind a középszintű, mind az emelt szintű szóbeli érettségi témaköröknek, így számodra is hasznos lehet a kérdőív. Kérlek, válaszold meg a kérdéseket minél őszintébben! Ha a kérdés azt igényli, részletes választ adj! A kérdőív válaszait csak én fogom ismerni, tanárod, illetve egyéb más személy nem. A kérdőív anonim így kérlek se a nevedet, se más személyes adatot ne tüntess fel! Annyit kérek tőled, hogy karikázd be, hogy fiú vagy lány vagy, és írd le, hogy hányadik osztályba jársz.

Lány/ Fiú

Osztályod:

1. Hány nyelvtanórát van egy héten?
2. Véleményed szerint elég-e ez az óraszám?
3. Szerinted miért kell nyelvtant tanulni?
4. Számodra mi a legfontosabb ismeret, amit a nyelvtanóra ad?

5. Karikázd be a megfelelőt!

1. Melyik nyelvtani anyagrésztől tanultál a legtöbbet?

Hangtan   Alaktan   Szófajtan   Mondattan   Szövegtan

2. Melyik nyelvtani anyagrésztől tanultál a legkevesebbet?

Hangtan   Alaktan   Szófajtan   Mondattan   Szövegtan

3. Megítélésed szerint a fent említett nyelvtani anyagrészek közül melyikről kellene még részletesebben tanulnod?

Hangtan   Alaktan   Szófajtan   Mondattan   Szövegtan

6. Értékelj 1-től 5-ig terjedő számokkal, hogy az alábbi állítások mennyire jellemzőek rád!   1 – egyáltalán nem jellemző, 5 – teljes mértékben jellemző.

1. Szeretem a nyelvtanórát.

1   2   3   4   5

2. Nehéz a tananyag.

1   2   3   4   5

3. Hasznos és érthető a nyelvtankönyvem.

1   2   3   4   5

4. Hamar megértem a tananyagot.

1   2   3   4   5

5. Hamar megtanulom az órai anyagot.

1   2   3   4   5

6. Sok érdekes dolgot tanulok az órán.

1   2   3   4   5

7. Soknak tartom azt az anyagmennyiséget, melyet megkövetelnek tőlem nyelvtanból.

1   2   3   4   5

8. Eléggé gyakorlatorientált az óra.

1   2   3   4   5

9. Fontos számomra az otthoni gyakorlás is.

1   2   3   4   5

10. A dolgozatokban sok elméleti ismeretet is számon kérnek.

1   2   3   4   5

11. Szeretnék ismeretet szerezni arról, hogy pontosan milyen folyamatok/változások mentek végbe a magyar nyelv történetében.

1   2   3   4   5

7. Szereted a nyelvtanórákat? Indokold meg válaszod!

8. Szerinted mit jelent a nyelvtörténet szó?

9. Tanultál már eddigi iskolai éveid alatt nyelvünk eredetéről? Ha igen, mire emlékszel belőle?

10. Szerinted fontos lenne, hogy a nyelvtanórán először a nyelv történetéről tanulj, majd utána tanulj a szavakról, szószerkezetekről, stb.?

11. Mit nevezünk nyelvemlék-nek? Láttál már ilyet?

12. Ha igen, mi volt az? Érdekesnek találtad-e?

Köszönöm, hogy a kérdőív kitöltésével segítetted munkámat.

Láng Noémi

Magyar BA III. évf. / Pedagógia minor II. évf.

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Kód:

Kérdőív tanároknak

Az alábbi kérdőívvel a szakdolgozatomhoz gyűjtök anyagot, melynek témája a történeti nyelvészet megjelenése a nyelvtanoktatásban. Ehhez kérem az Ön segítségét. Kérem, válaszolja meg kérdéseimet minél részletesebben! A kérdőív válaszait csak én fogom ismerni, ezért ne írjon rá nevet, személyes adatot, és az iskola nevét sem!

1. Hány éve tanít?

2. Milyen iskolatípusokban tanított ez idő alatt?

3. Hányféle tankönyvcsaládból tanított eddig? Melyek ezek?

4. Melyikből tanít jelenleg? Kérem, írja le a tankönyv szerzőjét és a könyv címét!

5. Ön szerint melyik az a tankönyv, amelyben a legtöbb információ található a témakörre vonatkozóan, és melyik az, amelyik a diák számára a legérthetőbb?

6. Szokott-e a tankönyvön és a munkafüzeten kívül más kiegészítő anyagot használni? Ha igen, milyen jellegűt?

7. Ön szerint mi a legfontosabb a mai nyelvtanításban?

8. A kerettanterv mire helyezi a hangsúlyt? Egyetért-e Ön ezzel?

9. Tudomásom szerint a nyelvtörténet a 12. évfolyamosoknak szánt tananyag része, ezzel Ön egyetért?

10. Fontos lenne-e az, hogy a diákok már középiskolai tanulmányaik elején behatóan megismerkedjenek a nyelvtörténettel? Indokolja válaszát!

11. Értékelje 1-től 5-ig terjedő számokkal, hogy az alábbi állítások Önre mennyire jellemzőek! 1 - egyáltalán nem jellemez, 5 – teljes mértékben jellemez

1. Nagy hangsúlyt fektetnek a nyelvtörténeti anyagrészre.

1 2 3 4 5

2. A nyelvtörténeti anyagrész nehezen tanítható.

1 2 3 4 5

3. Elegendő ismeretet biztosítanak a tankönyvek erre a témára épülő anyagrészei.

1 2 3 4 5

4. Lehetőség van olyan dokumentumok elemzésére melyek valamelyik nyelvtörténeti korból származnak.

1 2 3 4 5

5. Tapasztalatom szerint szeretik a diákok ezt az anyagrészt.

1 2 3 4 5

6. Tapasztalatom szerint könnyen megtanulják diákjaim ezt az anyagrészt

1 2 3 4 5

7. Szigorúan számon kérem a nyelvtörténeti anyagrészt.

1 2 3 4 5

8. Általában jól sikerülnek a nyelvtörténettel kapcsolatos ismereteket számon kérő dolgozatok.

1 2 3 4 5

9. Elegendőnek tartom a közép és emelt szintű szóbeli érettségi vizsgán megjelenő nyelvtörténeti tételek számait.

1 2 3 4 5

10. Megítélésem szerint kevés a nyelvtörténettel foglalkozó anyagrészt mennyisége a többi nyelvtani témakörhöz viszonyítva (pl.: alaktan, hangtan, szófajtan, stb.).

1 2 3 4 5

12. Mit követel meg leginkább a nyelvtörténeti anyagrészből? Miért azt?

13. Szívesebben tanítana többet erről az anyagrészből? Mivel bővítené?

Köszönöm, hogy a kérdőív kitöltésével segítette munkámat.

Láng Noémi

Magyar BA III. évf. / Pedagógia minor II. évf.

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar